

OPINIE SEPARATĂ,

expusă în temeiul articolului 27 alin. (5) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și al articolului 67 din Codul jurisdicției constituționale

Prin Hotărârea nr. 8 din 11 martie 2024, Curtea Constituțională a admis parțial sesizarea privind controlul constituționalității Legii nr. 52 din 16 martie 2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale depusă de doamna Zinaida Greceanâi și de domnii Vlad Batrâncea și Vladimir Voronin, deputați în Parlamentul Republicii Moldova, a declarat neconstituțional articolul II din această Lege și a declarat inadmisibilă sesizarea în partea referitoare la controlul constituționalității articolelor I, III, IV, V și VI din Legea contestată.

Nefiind de acord cu hotărârea colegilor judecători constituționali, am formulat prezenta opinie separată din următoarele considerente.

1. Legea organică contestată a fost adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 16 martie 2023 în vederea implementării considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale. În esență, legea contestată stabilește că în textul actelor normative adoptate de Parlamentul Republicii Moldova, cuvintele „limba moldovenească”, „limba de stat”, „limba oficială” și „limba maternă” se substituie cu cuvintele „limba română”.

2. Concluzia Curții referitor la constituționalitatea modului de introducere a acestor substituiri textuale/de cuvinte, printr-o lege organică, și nu una constituțională, se fundamentează pe exigențele jurisprudenței constituționale anterioare (a se vedea Hotărârea nr. 8 din 11 martie 2024, § 36).

3. În special, Curtea a făcut referire la Hotărârea nr. 36 din 5 decembrie 2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de independență a Republicii Moldova. În această hotărâre, Curtea a reținut prevalența denumirii „limba română” din Declarația de independență față de denumirea „limba moldovenească” din articolul 13 alin. (1) din Constituție (a se vedea Hotărârea nr. 8 din 11 martie 2024, § 24).

4. Fără a intra în discuții privind conținutul Hotărârii nr. 36 din 5 decembrie 2013, aș vrea să elucidez aspecte referitoare la efectele procedurale ale unei hotărâri de interpretare a Constituției. Sub acest aspect, în jurisprudența sa constantă, Curtea a reținut că scopul oricărei interpretări a normelor constituționale este să asigure unitatea și perceperea corectă a conținutului și sensului lor. Interpretarea este necesară în cazurile în care incertitudinea nu poate fi soluționată printr-o altă procedură jurisdicțională (a se vedea DCC nr.144 din 17 decembrie 2020, § 11; DCC nr.16 din 2 februarie 2021, § 9; DCC nr. 160 din 29 noiembrie 2022, § 9). În acest sens, este necesar de subliniat că **Curtea Constituțională nu creează, strict vorbind, norme constituționale, ea este „garantul și paznicul” Constituției, asigurând stabilitatea și securitatea juridică a prevederilor constituționale.**

5. Așadar, având în vedere că semnificația sintagmelor „limba moldovenească” și „limba română” este lipsită de incertitudine, substituirea acestor sintagme ține de voința politico-juridică și competența constituantului. Realizarea acestei voințe și

competențe a constituantului poate fi efectuată doar prin revizuirea Constituției, care este strict reglementată de articolele 72, 141-143 din Constituție.

6. În jurisprudența sa, Curtea a constatat că „[...] revizuirea Constituției constă în modificarea acesteia prin reformularea, abrogarea anumitor norme sau prin adăugarea unui text nou. Curtea Constituțională consideră că, în calitatea sa de așezământ scris și sistematic, de lege supremă în sistemul juridic normativ, Constituția Republicii Moldova este relativ rigidă, în sensul că **ea admite revizuirea, dar numai printr-un sistem tehnic prestabilit vizând inițiativa de revizuire (articolul 141), limitele revizuirii (articolul 142) și procedura acesteia (articolul 143).** Curtea Constituțională reține că **modificarea unor dispoziții ale Constituției, eludând prevederile articolelor 141, 142 și 143 din Constituție, ar constitui de fapt o revizuire implicită a ei, indiferent de motivele invocate și de procedeele utilizate, ceea ce ar fi o încălcare a Constituției** (a se vedea HCC nr. 57 din 3 noiembrie 1999, § 3).

7. În același context, sunt deosebit de relevante și constatările expuse în Raportul Comisiei de la Veneția privind amendamentele constituționale (CDL-AD(2010)001 din 19 ianuarie 2010).

În acest Raport, Comisia de la Veneția a reținut că **pentru o revizuire constituțională importantă, o procedură politică democratică și deliberativă, conformă procedurilor prescrise pentru amendamentele constituționale, este în mod vădit preferabilă unei abordări pur jurisdicționale** (§ 112). Orice revizuire constituțională majoră trebuie efectuată de preferință conform procedurilor de revizuire formală prescrise, având în vedere că unul din obiectivele centrale ale procedurilor stricte este de a garanta legitimitatea modificărilor constituționale (§ 22). **Comisia este de părere că Parlamentul este cea mai potrivită arena pentru modificarea Constituției, în conformitate cu o idee modernă a democrației** (§ 183).

8. De asemenea, la 13 octombrie 2017, un grup de deputați au inițiat procedura de revizuire a Constituției bazată pe considerentele Hotărârii nr. 36 din 5 decembrie 2013. În acest sens, deputații au depus o sesizare la Curtea Constituțională cu solicitarea avizului la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituție. Acest proiect avea următoarea redacție: „Articol unic – La alineatul (1), articolul 13 din Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994 (republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78 din 29 martie 2016, art. 140), sintagma „limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine” se substituie cu sintagma „limba română”.

9. În Avizul său nr. 3 din 31 octombrie 2017, Curtea Constituțională a reținut, **în conformitate cu articolele 135 alin. (1) lit. c) și 141 alin. (2) din Constituție**, că „inițiativa de modificare a Constituției, provenind de la un grup de deputați, este prezentată de subiectul autorizat și, în acest sens, este conformă prevederilor articolului 141 alin. (1) lit. b) din Constituție. Proiectul de lege pentru modificarea Constituției, fiind elaborat în vederea executării Hotărârii Curții Constituționale nr. 36 din 5 decembrie 2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova, nu încalcă limitele revizuirii impuse de dispozițiile articolului 142 alin. (2)

din Constituție”. Totodată, Curtea a notat că **proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituție, fiind elaborat în vederea executării Hotărârii Curții Constituționale nr. 36 din 5 decembrie 2013, nu cuprinde neconcordanțe sau inexactități de ordin juridic și urmează a fi prezentat Parlamentului pentru adoptare în regim prioritar** (a se vedea § 20 din Aviz). Având în vedere că acest proiect al legii constituționale nu a fost adoptat de către Parlament, timp de un an, el se consideră nul.

10. Așadar, prin prisma celor expuse *supra*, am ajuns la concluzia că Legea nr. 52 din 16 martie 2023, contestată de autorii sesizării, nu este o lege tehnică, care rezultă din obligativitatea executării și/sau implementării hotărârilor Curții Constituționale (așa cum se menționează în Nota informativă de autorii proiectului legislativ). **Aceasta reprezintă o inițiativă de revizuire a Constituției printr-o lege organică, utilizând procedura interpretării oficiale a Curții Constituționale anterioare și eludând procedurile de revizuire a Constituției prevăzute de titlul VI din Legea Fundamentală.**

11. La aceeași concluzie a ajuns și Guvernul Republicii Moldova, care în Avizul său la proiectul de Lege în discuție, aprobat prin Hotărârea nr. 137 din 15 martie 2023, a rezumat că: „Astfel, pentru a nu se aduce atingere prevederilor constituționale de la articolul 72 și articolele 141, 142 și 143 din Constituție, la acest compartiment este necesară revizuirea proiectului de lege, astfel încât prevederile acestuia să nu vizeze modificarea Constituției, care constituie o procedură specială, diferită de cea utilizată pentru adoptarea sau modificarea celorlalte tipuri de lege” (a se vedea pagina 7 din Aviz).

12. Mai mult, dacă am admite, *per a contrario*, că normele constituționale pot fi modificate prin hotărârile de interpretare ale Curții Constituționale în mod direct, fără adoptarea legilor constituționale, în condițiile în care textele de interpretare ale hotărârilor pot fi ulterior modificate sau chiar revizuite prin alte hotărâri ale Curții, s-ar crea o situație de „haos constituțional”.

13. De asemenea, ultimul capăt al dezacordului cu Hotărârea Curții nr. 8 din 11 martie 2024 se referă la procedura de adoptare a Legii contestate. Așadar, articolele V și VI din Lege prevăd că „autoritățile publice cu competență de adoptare, aprobare sau emiteră a actelor normative inferioare legii vor opera, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, modificările ce se impun în sensul acesteia. Agenția Resurse Informaționale Juridice, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, va asigura operarea în Sistemul informațional „Registrul de stat al actelor juridice” a modificărilor ce se impun în sensul acesteia, în toată legislația Republicii Moldova, inclusiv în Constituția Republicii Moldova.”

14. Sub acest aspect, în cadrul ședinței publice a Curții s-a constatat că autorii proiectului de lege contestat și Guvernul nu au analizat și nu au estimat volumul de lucru și cheltuielile financiare suplimentare necesare pentru implementarea acestor prevederi legale. În opinia mea, **aceasta omisiune este o încălcare vădită a exigențelor articolului 131 alin. (4) din Constituție**, care stipulează că orice propunere legislativă sau amendament care atrag majorarea sau reducerea veniturilor bugetare sau împrumuturilor, precum și majorarea sau reducerea cheltuielilor bugetare pot fi adoptate numai după ce sunt acceptate de Guvern.

15. Prin urmare, consider că din cauza încălcării exigențelor procedurale expuse supra, prevăzute de articolele 72, 131 alin. (4), 141-143 din Constituție, sesizarea în cauză urma să fie admisă și Legea nr. 52 din 16 martie 2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale să fie declarată neconstituțională.

Judecător al Curții Constituționale

Vladimir ȚURCAN

11 martie 2024